

Bu dünyada İstanbulu Brenda Başar da yaşadı!

Kemal Yalçın

1986 yılında, Bremen’de, Schauburg Sineması’nda Ruhi Su’yu Anma Konseri vardı. Salon ağzına kadar doluydu. Geç gelenler yer bulamamıştı.

Açış konuşmasını Bremen Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Klaus Liebe Harkort yaptı. Perde açıldı. Bremen Dayanışma Korosu sahnede yerini almıştı.

Sonra sakin, güvenli, ciddi adımlarla koro yöneticisi yerini aldı. Adını sonradan öğrendim. “Brenda!” dediler sadece. İlk kez görüyordum.

Koro birbirinden güzel türküler söyledi. Brenda coşuyor, coşturuyordu. Koro ile birlikte türküden türküye uçar oldum. Bu türküleri daha önce de duymuş, kimini kendim de söylemişim. Ama Bremen Dayanışma Korosu tüylerimi diken diken etti. Sadece söylemiyor; yaşıyor, yaşatıyordu.

Kaç türkü söyledi? Hangi türküleri söyledi? Aklımda kalmamış. Ama “Allı Turnam” yüreğimi dağlayıp geçmişti. Yüreğimde açtığı sızıyı şu an bile hissediyorum.

Sonra:

*“Dervi□lik ba□tadır, ta□da de□ildir
Isılı oddadır, sacda de□ildir.
Ararsan Mevla’yı kendinde ara
Kudüs’te, Mekke’de, Hac’da de□ildir.”*

dedi Koro.

Sonra: “Benim Kâbem insandır!” dedi Koro.

Brenda, koronun başında, Ana Tanrıça Kibele gibiydi.

Ruhi Su’yu Anma Gecesi’nde bu yana 16 yıl geçti. Birçok ayrıntıyı unuttum. Dışarıda hava nasıldı? Yanımda kimler vardı? Brenda’nın elbisesinin rengi neydi? Bilmiyorum, aklımdan silinmiş. Ama söylenen türkülerden iki dize, beynime yer etti. Bana yol gösterici birer deniz feneri; dünyamı aydınlatan bir güneş oldular.

“Ararsan Mevla’yı kendinde ara!” ve “Benim Kâbem insandır!”

Derste, yolda belde, gecede gündüzde bazen bu dizeler aklıma; Brenda ve Bremen Dayanışma Korosu gözümün önüne gelir. Sesler kulağымda çınlar. “Sağ olasın Brenda! Sağ olasınız Bremen Dayanışma Korosu!” derim. İçim ferahlar...

O yıllarda Brenda'nın milliyetini, memleketini sormak hiç aklıma gelmemişti. Koro yönetimindeki coşkusunun nedenini anlayamamıştım.

16 yıllık uzun bir aradan sonra, bu bölümü yazmak için 1 Eylül 2002 tarihinde konuşunca Brenda'yı anlayabildim.

Brenda'ya Brenda'yı sordum.

“22 yıl Türkçe öğretmenliği yaptın. Bremen Üniversitesi'nde, ‘Yabancılar İçin Almanca Bölümü’nde Türkçe dersi verdin. Bremen Eyaleti'nde Türkçe Anadil Derslerinin okullara konmasında çok emeğin geçti. Çok sağ ol! Sen kimsin? Bunca emeği, bunca özveriyi niçin yaptın? Para için yapmadın herhalde...”

“Ben müziği severim. Konuşmayı pek sevmem, ama anlatayım. Beni bana soruyorsun. Bunu cevaplamak biraz zor. Önce hemen belirteyim. Türkçe Anadil Dersleri için uğraşlarımı para için yapmadım. Para için olsaydı, tercümanlık yapardım. Öğretmenlikten çok daha fazla kazanırdım.”

“Bu ideal, bu tutku, bu adanmışlık nereden kaynaklandı böylese?”

“Ben bir azınlık bireyiyim. Ben bir Ermeniyim. Azınlık toplumunun bir üyesi olarak yaşamamanın ne olduğunu; azınlığın çektiği kültürel, dilsel, dinsel, ruhsal... sıkıntıları iyi bilirim,” sözleriyle başladı anlatmaya. Sözünü hiç kesmedim. Kâh İstanbul'daydı; kâh Bremen'de. Bazen çocuklaştı, bazen öğrencilerini kucakladı. Bazen ses oldu, bazen söz:

14 Kasım 1939'da İstanbul'da doğdum. Annem babam doğma büyüme İstanbulluydu. İstanbul'un ünlü “Jamgoçyan Sülalesi”ndendik. Benden dört yaş büyük bir ağabeyim vardı. 4 yaşında piyano dersine; 6 yaşında Hintiryan Ermeni İlkokulu'na başladım. Sonra “Pangaltı Lisesi” denilen Ermeni okuluna devam ettim. İlkokulu bu okulda bitirdim. Sonra 1950-1951 öğretim yılında

Avusturya Lisesi'ne kaydoldum. 1960'da bu okuldan lise diploması aldım.

Okul yıllarımda birçok Türk arkadaşım oldu. Adımı sorarlardı. "Brenda" deyince; "O ne biçim isim?" diye yüzüme bakarlardı. Hatta, Avusturya Lisesi'nde arkadaş olduğum birisi: "Brenda, bu ne biçim isim böyle? Bır bır bır... Uçuyor musun sen?" diye benimle alay ederdi.

Annem babam evimizde Ermenice konuşurlardı. Ben de Ermenice konuşurdum. Bu nedenle dilimde, sesimde bir farklılık oluyor; benim Türk olmadığım hemen anlaşılıyordu. Çarşıda pazarda bana hemen "Madam!" deniliyordu. Anneme de hemen "Madam!" derlerdi. Erkeklerle ise, "Mösyö!" yerine "Mösü!" diye hitap ederlerdi.

Bu davranışlar karşısında kendimi çok dışlanmış hissedirdim.

Avusturya Lisesi'ni bitirdiğimde toplam altı dil öğrenmiştim: Ermenice, Türkçe, Almanca, Fransızca, İngilizce ve Latince... Ama gene de bir işe yaramıyordu. Adımı bile yadırgıyorlardı.

Bu tutum ve davranışlar beni çok rahatsız ediyordu. Ben Türkiye vatandaşıydım, ama Türk değildim. Benim kültürüm, kökenim başka. Ama ben Türkiye kültürünü de çok seviyorum. Yani mecbur muyum illa "Türküm!" demeye. Ben illa "Ermeniyim!" demeye de mecbur değilim. Ben her şeyden önce insanım. İnsanların mutluluğunu amaç edindim kendime.

Türkler Türkiye'de çoğunluk olsalar da, Almanya'da azınlıktırlar. Almanya'da yaşayan yabancılar, göçmenler ayrı ayrı milliyetlerden olsalar bile çektikleri sıkıntılar, yaşadıkları sorunlar ortaktır, benzerdir. Türkiye'den gelen insanlar da, Türk olsun Ermeni olsun; Kürt olsun Arap olsun göçmen olarak, yabancı olarak hemen hemen aynı sorunlarla karşı karşıyadırlar.

Türk çocuklarını, Türkiye'den gelmiş insanların evlatlarını kendi evladım gibi sevdim. Kendimi onlara verdim. Bu çocukların çoğu sahipsizdi. Ailevi sorunları vardı. Kimisi bataklığın kıyısındaydı. Bunlara sahip çıktım. Bir çocuğu bile kaybetmemek, iyi bir insan etmek için çalıştım çabaladım.

Yeri geldi ana babalarını karşıma aldım.

Yeri geldi ana babalarını yanıma aldım.

Yeri geldi okul yöneticileriyle tartıştım.

Ders saatleri yetmezdi. Ders dışında onlarla uğraşırdım. Bazen sinemaya, bazen bir parka, bazen yemek yemeye götürürdüm. “Brenda’nın orduları!” derlerdi öğrencilerime.

Bazı öğrencilerime, iyi bir diploma alabilsinler, üniversiteye gidebilsinler diye, Almanca ve diğer hazırlık sınıfı derslerinin dışında, hafta sonlarında ücretsiz olarak fizik ve matematik dersleri de verdim.

Ahmet Kekeç adlı öğrencim bunlardan biriydi. Zekiydi ama haylazdı. Çağırırdım yanına.

“Gel bakalım Ahmet! Otur şuraya! Haydi, hem bu tavuğu ye, hem de anlat bakalım. Bugün derste ne yaptın? Nereye gittin? Ödevini yaptın mı? Yazılıya hazırlandın mı?”

Hem tavuğunu yer, hem ders çalışırdı.

Günlerden bir gün, yolda karşılaştım. Elimi öptü. Kocaman adam olmuş. Zor tanıdım.

“Öğretmenim, beni bir tavuğa kandırdın. Sağ ol! Sen olmasan ben serseri olurdu!” dedi.

Mühendis olmuş. Evlenmiş.

Hiç unutmam. Bir yavrum da sağırmış. Bilmiyordum. Bursalıymış. Karşımda oturuyor, yüzüme baktığı zaman gülümsüyor, sorularımı cevaplıyordu. Bir gün ardından “Yılmaz! Yılmaz!” diye seslendim. Hiçbir tepki göstermedi. Sinirlendim. Babasını çağırdım. Durumu anlattım.

“Hoca!” dedi “o sağırdır, sağır!”

“Ne? Sağır mı?”

“Evet, hiç duymaz!”

“Ama konuşuyor!”

“Oğlum altı yaşında okula başladıktan sonra konuşmayı öğrendi. Yüzüne baktığı insanın konuşmasını dudağından anlar.”

Demek öyle! Haydi bakalım Brenda! Sıva kolları. Gel oğlum Yılmaz! O doktor senin, bu doktor benim... Muayene, kontrol, deneme derken kulaklıkla duyabileceği anlaşıldı. Kulaklık alındı. Duymaya başladı.

O günlerde, bir dairenin kirasını tek başıma ödeyecek durumda değildim. Kiracının kiracısı olarak bir odada kalıyordum. Yılmazla babası teşekkürle geldiler. Oturtacak odam yoktu. Daire sahibinin oturma odasına buyur ettim. Köşedeki kafeste bir kuş ötüyordu. Merakla yanına gitti.

Gözleri ışıltılı, sesi pırıl pırıldı:

“Efendim! Kuş sesi!” dedi.

Kulaklık taktıktan sonra ilk kez bir kuş sesi duyuyordu.

Sarıldım. Dayanamayıp ağladım.

Okulumdaki Anadolu’dan gelmiş çocuklar, hep “yabancılar köşesi” deniler yerde toplaşarlardı. Üniversitede bile vardı böyle bir “yabancılar köşesi”.

Öğrencilerim, okulda olsun, sokakta olsun dışlanmışlığın ezikliğini duyuyorlardı. Eziklik duyan bir insan ya kin duyar, ya da pusar. İkisi de tehlikelidir. Özgüven verebilmek, sağlıklı bir kişilik kazandırabilmek için çocuklara destek oldum.

“Bakın çocuklar, siz iki dil biliyorsunuz: Türkçe-Almanca; Kürtçe-Almanca... Bakın bakalım, Alman arkadaşlarınızdan sizin gibi iki dil bilen var mı?”

Ben azınlıktan olmanın acısını çocukluğumda olsun, gençliğimde olsun çok derinlerden duymuştum. Türk öğrencilerimin yabancı olarak, azınlıktaki Türk toplumunun bir çocuğu olarak duydukları acılar, çektikleri eziyetler kendi içimdeki benzer acıları uyandırıyor, benzer yaraları deşiyordu. Öğrencilerimin acılarına kendi acılarımınmış gibi derman aradım.

1967’de İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü’ne girdim.

1970 Temmuz ayında, bir aylığına, burslu bir öğrenci olarak Almanya’ya, Heidelberg Üniversitesi’ne gelmişim.

Geliş o geliş! Tam 32 yıl geçiverdi.

13 Kasım 1972’de Bremen Eyalet Kültür Bakanlığı’nın öğretmeni olarak Kornstaraße Okulu’nda öğretmenliğe başladım. Okulun yakınında oturuyordum. Kimsem yoktu. Öğrencilerimle, çocuklarla haşır neşir oldum.

1973’de, Alman Eğitimciler Bilimciler Sendikası’nda (GEW) Anadil Dersleri konusunda çalışmaya başladık.

Bu arada Bremen Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Antje Katrin Menk ile tanıştım. Üniversite öğrenimine yeniden başladım. 1978’de Müzik ve Almanca Bölümü’nden mezun oldum.

Aynı yıl Prof. Dr. Antje Katrin Menk’in bölümünde Türkçe dersi vermeye başladım.

Bir süre hem öğretmenlik yaptım, hem de Bremen Üniversitesi “Deutsch als Fremdsprache” Bölümü’nde çalıştım.

Aynı bölümde Prof. Klaus Liebe-Harkort da Türkçe ağırlıklı dilbilimi dersi veriyordu.

Bremen Eyaleti'nde Türkçe Anadil Derslerinin okutulması için, Prof. Liebe-Harkort ve Ender Hepsöyler ile birlikte uğraşmaya başladık. Birlikte pek çok seminerler düzenledik. Velilere, öğretmenlere anadilin önemini, Türkçe Anadil Derslerinin gerekliliğini anlattık. Camilere, Alevi Derneğine, İşçi Derneklerine gittik. Türkçe Anadil Dersinin okullarda okutulması için imza topladık. Toplu imzalı dilekçe verildi.

Prof. Liebe-Harkort Anadil Eğitimi konusunda birçok bilimsel yazılar yayınladı.

1974-1975'den itibaren, Bremen Eyaleti'nde Türkçe dersi resmen programda yokken, ben tüm okullardaki Türkiyeli öğrencilere, Çarşamba öğleden sonraları Türkçe ve Sosyal Bilgiler dersi vererek, onların okuldan tam notla mezun olmalarını sağladım. Yabancı dil olarak İngilizce yerine Türkçeyi kabul ettirdim. Bunu Bremen Eğitim Senatörlüğü kabul etti. Senatörlük, Meslek Liselerindeki İngilizcesi olmayan Türkiyeli öğrencileri Türkçeden sınav yapmam için beni resmen görevlendirdi. Böylece İngilizcesi olmayan birçok Türkiyeli öğrenci Meslek Liselerinden mezun oldu ve Yüksek Öğrenim yapma olanağını elde etti.

Uzun süren sabırlı, tutarlı, bilimsel gerçeklere dayanan uğraşlardan sonra, 1987-1988 öğretim yılından itibaren, Bremen Eyaleti Kültür Bakanlığı'nın denetimi ve sorumluluğu altında; ilkokuldan itibaren Türkçe Anadil Dersinin verilmesi kabul edildi.

Daha sonra Türkçenin, Ortaokul ve Liselerde Latince ve Fransızcanın yerine ikinci yabancı dil olarak okutulması gerçekleşti.

Türkçe öğretmenliği yanında, Anadolu kültürünün, Türk Halk Türkülerinin, Türk Edebiyatının önemli şairlerinin Almanya'da tanınması için koro çalışması yürütüyordum.

Müzik benim için her şeydi. Daha önce de söyledim. Piyano derslerine 4 yaşında başlamışım. İlk konserimi İstanbul Beyoğlu Saray Sineması'nda 5 yaşında vermişim. "Hasta Bebek" adlı bir parça çalmışım. Tüm okul yıllarımda müzikle ilgilendim. Okul korolarına, tiyatro çalışmalarına katıldım.

Öğretmenlik yıllarımda Türkçe öğretiminde müziği de kullandım.

Kendi duygularımı müzikle dile getirdim. Müzik benim dilimdi. Bremen Dayanışma Korosu 1979'da kurulmuştu. 1984'den sonra bu koroyu yönetmeye başladım. Zor bir işti. Hiç müzik eğitimi almamış insanlardan meydana gelen bir koroydu.

1986'daki Ruhi Su'yu Anma Konseri Koromuza ilgiyi artırdı.

1988'de Yunanlılarla birlikte Nazım Hikmet ile Yunan Şairi Yannis Ritsos adına, "Nazım Hikmet ve Yannis Ritsos Gecesi" düzenledik. Bu gecede her iki şairin şiirlerini okuduk ve seslendirilmiş eserlerini koro olarak söyledik.

Daha sonra Türkiye'nin çeşitli yörelerinden çok sesli türküleri seslendirdik. "Türkülerimiz" adıyla çeşitli illerde konserler verdik. Son çalışmamız, "Türkülerle Anadolu" idi. Anadolu'daki dillerin türkülerini seslendirdik.

"Türkülerle Anadolu" korosunda 11 ayrı kültürden insanlar, Anadolu'daki altı dilden türküler söyledi. Konserimiz her zaman olduğu gibi Schauburg Sineması'nda 29 Ocak 1991 günü verilecekti. Tüm hazırlıklar bitmişti. Fakat 17 Ocak 1991'de Körfez Savaşı başladı.

Ne yapacaktık? Bir yanda insanlar ölürken biz türkü mü söyleyecektik?

"Savaşa kültürle cevap verelim!" dedik. Barış türkülerinden birkaçını repertuvarımıza aldık.

Nefis bir konser oldu.

Çok kültürlü bir toplumda, bizim kültürümüz, Anadolu kültürü, Türk kültürü Alman kültürü kadar güzeldir. Diller de böyledir. Anadil Eğitimi, çok dilli, çok kültürlü bir toplum için kayıp değil, kazançtır. Diller ve kültürler barış, sevgi, güven, özgürlük ortamında serpilip gelişebilir.

Ben Anadil Eğitimine ve müziğe insanların eşit olduklarına inanarak; barış, kardeşlik, sevgi çiçekleriyle güzelleşen bir dünya bilincini yeşertebilmek için çok çok önem verdim.

Emeklilik yıllarımdan geriye baktığımda, yıllarımı boşa harcamadığımın mutluluğunu duyuyorum.

Bremen, 1 Eylül 2002

***

Sireli Hay Kuyris Brenda,
Sevgili Ermeni Kardeşim,

Seninle 1986 yılında Bremen’de tanışmıştım. Seninle tanışmak dünyamı zenginleştirmişti. Yukarıdaki konuşmayı 1 Eylül 2002 günü, Bremen’deki evinde yapmıştık. Bu konuşmayı aynen *Almanya’da Türkçe Anadil Eğitimi ve Anadile Emek Verenler* adlı kitabımda 2003 yılında yayınlamıştım.

30 Mart 2017 günü, Bremen’de sonsuzluğa doğru uçup gittin! Bir vardın, bir yok oldun! Almanya’da Türkçenin bir kültür dili olarak yaşaması ve yaygınlaşması için çok emek verdin! Türkçeye, Anadolu kültürüne verdiğin emekler boşa gitmedi ve gitmeyecek. Sana saygı ve şükranlarımı sunuyorum. Çok teşekkür ediyorum. Şad şnorhagal em! Anadillerini sevdirdiğin Türk çocukları seni unutmadılar, seni sevgiyle anıyorlar.

Sevgili Brenda, hayatının son yıllarında İstanbul hasretiyle yanıyordun! “Sağlığıma kavuşur kavuşmaz İstanbul’a gideceğim!” derdin. İstanbul hasreti senin içinde kaldı! Sana söz veriyorum! İstanbul’a gittiğim gün, senin küllerinden bir avucunu bir demet kırmızı gül ile birlikte Boğaz’ın sularına atacağım! Ve senin selamını söyleyeceğim İstanbul’a! Artık sen hep kalplerimizde yaşayacaksın! Ruhun şad olsun! Nur içinde yat!

Bochum, 8 Nisan 2017

Kemal Yalçın